

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Det åbne land og friluftsliv

J.nr. NST-904-00047

Januar 2011

Miljøvurdering

- af udkast til bekendtgørelse
om Nationalpark Skjern Å

Indhold

Resumé	s. 3
1. Formål, indhold og forhold til andre planer	s. 5
2. Alternativer	s. 6
3. Miljøstatus i dag	s. 6
4. Relevante beskyttelsesmål	s. 14
5. Nationalparkens indvirkning på miljøet	s. 16
6. Planlagte foranstaltninger	s. 20
7. Overvågning	s. 20

Resumé

Der er i henhold til Lov om miljøvurdering af planer og programmer (se LBK nr. 936 af 24/09/2009) udarbejdet en miljøvurdering af udkast til bekendtgørelse om Nationalpark Skjern Å.

Miljøvurderingen er i offentlig høring frem til og den 9. maj 2011.

Formål, indhold og forhold til andre planer

Formålet med bekendtgørelsen er at oprette Nationalpark Skjern Å og fastsætte regler for nationalparkbestyrelsens arbejde.

Miljøvurderingen er udarbejdet i forhold til det alternativ, at der ikke oprettes en nationalpark (nul-alternativ). Der er for en række miljøparametre givet en status for området i dag og den forventede udvikling, hvis en nationalpark ikke oprettes. Der er derefter foretaget en vurdering af positive og negative miljøkonsekvenser ved oprettelsen af en nationalpark. Følgende miljøparametre indgår i vurderingen:

- Geologi og landskab
- Naturværdier
- Kulturarv
- Befolkning og friluftsliv
- Erhverv

Nationalparkbestyrelsen har til opgave at udarbejde og gennemføre en nationalparkplan. Planen må ikke stride mod vandplaner og Natura 2000-planer for skov og natur, regionale udviklingsplaner, kommuneplaner, lokalplaner eller råstofplaner. En bestyrelse kan gøre indsigelse efter planloven og er klageberettiget efter naturbeskyttelsesloven, planloven, vandløbsloven, råstofloven og skovloven.

Geologi og landskab

Landskabet i nationalparkområdet er præget af hedefladerne skabt under sidste istid, hvor Skjern Å siden landhævninger efter istiden har skåret sig ned i markante ådale mellem Skovbjerg og Varde bakkeøer. Det vurderes, at der med oprettelsen af nationalparken vil ske en styrkelse af områdets geologiske værdier og landskabelige værdier, fx gennem frivillige aftaler om at gøre udsigter og terrænformer synlige i landskabet.

Naturværdier

Områdets væsentligste naturtyper omfatter vandløb, heder og næringsfattige vådområder, som er af national og international betydning. Naturtyperne er levested for et stort antal sjældne plante- og dyrearter, som er optaget på Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektiverne bilagslister eller danske og internationale rødlistor.

Det vurderes, at der med en nationalpark vil ske en styrkelse af naturværdierne. Der kan gennem frivillige aftaler fx ske en omlægning af arealer til vedvarende græs, så eutrofiering mindskes, og der kan skabes større sammenhængende naturområder, lysåbne skove og bedre pleje af eksisterende arealer til gavn for planter og dyr.

Kulturarv

Områdets kulturarv er rig på kulturmiljøer, kulturhistoriske helheder og spor, der fortæller om en tæt sammenhæng mellem naturressourcer og menneske, fx skovrydning, jagt og fiskeri, udnyttelse af energikilder, engvandingsanlæg og landvinding. Det vurderes, at der med en nationalpark vil ske en styrkelse af de kulturhistoriske værdier, fx vil det være muligt at bevare og synliggøre kulturhistoriske spor gennem frivillige aftaler om pleje og vedligeholdelse.

Befolkning og friluftsliv

Området rummer generelt store og varierede muligheder for naturoplevelser, naturformidling og friluftsliv, især i Skjern Enge, hvor der er gode adgangsforhold og en række publikumsfaciliteter. Det vurderes, at der med en nationalpark vil ske en styrkelse af mulighederne for friluftsliv og naturoplevelser. Der kan fx i samarbejde med lodsejere etableres sammenhængende stisystemer i området, og formidlingen kan styrkes ved at koordinere og udvikle tilbud i samarbejde med de lokale aktører. Der kan forventes en stigning i antal besøgende, som kan resultere i større trafik og mere slitage omkring populære besøgsmaal.

Erhverv

Området er ud fra bosætningsstruktur karakteriseret som et yderområde med landbrug som et vigtigt erhverv, og hvor antallet af arbejdspladser indenfor turismen spiller en stigende rolle. Det vurderes, at der med en nationalpark vil ske en stigning i antal besøgende til gavn for det lokale erhvervsliv. Nationalparken vil ikke få erhvervsøkonomiske konsekvenser for den enkelte landmand eller skovejer. Afhængig af evt. frivillig omlægning af driften må der forventes en nedgang i beskæftigelsen indenfor landbruget og dets afledte erhverv, men det vurderes, at en væsentlig del af arbejdsstyrken har fundet anden beskæftigelse indenfor en 10-årig periode.

Overvågning

Hvert 6. år skal nationalparkbestyrelsen udarbejde en redegørelse og evaluering af de opnåede resultater i forhold til de målsætninger, som opstilles i bekendtgørelsen. Bestyrelsen kan bl.a. benytte det nationale overvågningsprogram NOVANA og tilgængelige tal fra turistbranchen, og kan derudover iværksætte yderligere undersøgelser og overvågning.

1. Formål, indhold og forhold til andre planer

Formålet med bekendtgørelsen er at oprette Nationalpark Skjern Å og fastsætte regler for nationalparkbestyrelsens arbejde. Nationalparkbestyrelsen er et uafhængigt organ indenfor den statslige forvaltning. Bestyrelsen nedsættes af miljøministeren.

Bekendtgørelsen udstedes med hjemmel i nationalparkloven og indeholder regler om:

- Formål og afgrænsning (kap. 1)
- Målsætningerne for nationalparkens udvikling (kap. 2)
- Kommune- og lokalplanlægning (kap. 3)
- Nationalparkfond Skjern Å (kap. 4)
- Administrative bestemmelser og ikrafttrædelse (kap. 5)

Bestyrelsen har bl.a. en væsentlig opgave i at udarbejde og gennemføre en plan for nationalparkens etablering og udvikling.

Nationalparkplanen må ikke stride imod følgende planlægning:

- Vandplaner og Natura 2000-planer samt handleplaner for realiseringen af disse planer efter lov om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder (miljømålsloven)
- Natura 2000-skovplaner efter skovloven
- Regionale udviklingsplaner, kommuneplaner og lokalplaner efter lov om planlægning
- Råstofplaner efter råstofloven

En nationalparkplan skal også forholde sig til retningslinjerne i regionplan 2005 for Ringkøbing Amt i det omfang de forsat er gældende.

Nationalparken skal overdrage arealer, som bestyrelsen evt. køber i forbindelse med naturgenopretning, til Naturstyrelsen eller Ringkøbing-Skjern og Herning kommuner. Der indgås samtidig en aftale om pleje og vedligeholdelse i overensstemmelse med nationalparkplanen.

Hvis et kommunalt planforslag har væsentlig betydning for nationalparkens udvikling, kan nationalparkbestyrelsen gøre indsigelser efter planloven og er i øvrigt klageberettiget efter naturbeskyttelsesloven, planloven, vandløbsloven, råstofloven og skovloven.

2. Alternativer

Miljøvurderingen er udarbejdet i forhold til det alternativ, at der ikke oprettes en nationalpark (nul-alternativ). Der er ikke opstillet andre alternativer. Der gives i kapitel 3 en miljøstatus for nul-alternativet for en række miljøparametre. Vurderingen heraf bygger på informationer fra Undersøgelserprojekt Nationalpark Skjern Å.

3. Miljøstatus i dag

Forskellige myndigheder er blevet hørt for at identificere relevante miljøparametre. Der er i forhold til bekendtgørelsens formål og overordnede målsætninger identificeret følgende miljøparametre:

1. Geologi og landskab
2. Naturværdier
3. Kulturarv
4. Befolkning og friluftsliv
5. Erhverv

Der er for hvert emne redegjort for den nuværende status og den sandsynlige udvikling, såfremt nationalparken ikke oprettes.

Der er i den forbindelse redegjort for miljøforhold i områder, der kan blive væsentligt berørt af nationalparkens oprettelse, samt for eksisterende miljøproblemer, som er særligt relevante i forbindelse med oprettelsen af nationalparken.

3.1. Geologi og landskab

Skjern Å –systemet løber i de hedeflader, som blev skabt under sidste istid af smeltevandet fra isens hovedopholdslinje. Under isens afsmeltning løb smeltevandet i brede strømme mellem de højere liggende morænedannelser fra den næstsidste istid, således at disse blev efterladt som bakkeøer.

Åerne har siden landhævningerne efter istiden skåret sig ned i markante å-dale i hedefladerne, som er domineret af smeltevandssand og smeltevandsgrus. Jorden i den nedre del af Skjern Å består overvejende af tørv med lag af silt, sand og marskaflejringer. Som følge af afvandingsprojektet i 1960'erne har jorden her på grund af sit store indhold af tørv sat sig med terrænændringer til følge.

Ådalssystemet består først og fremmest af Skjern Å, der har sit udspring ved smeltevandsdalene i kanten af hovedopholdslinjen syd for Nørre Snede med Rørbæk Sø og

Kulsø. På sin vej imod vest modtager åen vand fra en lang række tilløb, herunder Rind Å, Karstoft Å, Vorgod Å, Omme Å og Ganer Å indenfor nationalparkområdet.

Skjern Å deltaet er med sin udmunding i Ringkøbing Fjord Danmarks største indlandsdelta og er udpeget som nationalt geologisk interesseområde. Deltaet er udviklet siden Stenalderen af de sand- og grusmaterialer, åen har ført og fortsat fører med sig, og deltaet er således under stadig vækst.

Nationalparkområdet omfatter store dele af hedesletterne imellem Skovbjerg og Varde Bakkeøer med Borris Hede som den største. Men også dele af de to bakkeøer – arealerne syd for Dejbjerg Hede og omkring Dejbjerg Plantage på Skovbjerg Bakkeø og Lønborg Hede på Varde Bakkeø – indgår i nationalparkforslaget ligesom nogle mindre bakkeøer på Borris Sønderland.

I "Undersøgelingsprojekt Nationalpark Skjern Å" er de landskabelige værdier beskrevet ud fra en opdeling af området i 5 landskabskarakterområder, som omfatter Skjern Å fra øst til vest i hele det foreslåede områdes udstrækning og de 4 største tilbageværende heder (Borris Hede, Lønborg Hede, Ejstrup Hede og Dejbjerg Hede). Den øvrige del af nationalparkområdet omfatter tidligere hedearealer, som nu er opdyrket eller tilplantet.

Skjern Å-området fremstår som et forskelligartet landskab fra de ret smalle ådale imod øst fra Arnborg til Sdr. Felding og de dybt nedskårne ådale i Skovbjerg Bakkeø til de åbne vidder imellem Skjern og Tarm og ud imod Ringkøbing Fjord. Den vestlige del er præget af store engstrækninger med gamle ålejer, rester af den udrettede Skjern Å, den genoprettede Skjern Å's naturlige forløb og en mosaik af enge, rørskove og søer. Generelt er selve ådalene sårbare for visuelle ændringer, men også engstrækningerne og de store uforstyrrede vidder er sårbare for byggeri og tekniske anlæg såvel i ådalene som på arealer ovenfor.

Borris Hede er landets største tilbageværende hede og bruges i dag som militært øvelsesareal. Området er et typisk hedeslettelandskab med en stor flade med mange moser og kær, hvor kun få bakker hæver sig et par meter op over terrænet. Der er vidt udsyn til alle sider. Langs Omme Å ses tydelige spor af forladte dyrkningssystemer. Det åbne og homogene landskab er i høj grad sårbart for tilgroning, bebyggelse og tekniske anlæg ligesom friholdelse af beplantninger (læhegn og mindre plantager) har stor betydning for oplevelsen af det "store øde", som er dette landskabs meget sjældne karakteristikum.

Lønborg Hede er det næststørste hedeområde i Sydvestjylland med åbne delområder med indlandsklitter og parabelklit. Heden kan i store træk karakteriseres som lavtlig-

gende klokkelyngsstrækninger med indslag af hedemose, kær, sø og å og en højere-liggende tør indlandshede. Det åbne landskab er i høj grad visuelt sårbart både for påvirkning i selve hedeområdet som i de tilgrænsende beplantninger.

Ejstrup Hede, der ligger på Skovbjerg Bakkeø, adskiller sig fra de øvrige områder ved at indeholde tre meget forskellige landskabselementer: Hede, brunkulsgrave og markante erosionsskår. En stor del af både de kuperede tidligere brunkulslejer og heden er præget af såvel selvsåede som plantede bevoksninger. Flere steder bidrager søerne til en meget afvekslende landskabsoplevelse. På grund af det kuperede terræn og den udbredte beplantning er området visuelt ganske robust, idet dog området omkring erosionsskårene er sårbart for tilgroning.

Dejbjerg Hede, der for store dele er beplantet, har et åbent hedelandskab imod nord uden tilgroning og med muligheder for vid udsigt uden forstyrrelser fra større bygninger og tekniske anlæg. Landskabet her såvel som syd og øst for Dejbjerg Plantage er visuelt sårbart, idet enhver beplantning og bebyggelse vil nedsætte det frie udsyn.

Generelt kan det konkluderes, at det foreslåede nationalparkområde er betydelig sårbart for såvel byggeri og tekniske anlæg som for beplantning. Kun i nogle få og relativt små områder optræder der en mere visuel robusthed, idet de landskabeligt mest værdifulde områder også er sårbare for anlæg og yderligere tilplantning i de umiddelbare naboerområder.

3.2. Naturværdier

Skjern Å Nationalparkområdet rummer naturtyper af national og international betydning samt et stort antal dyre- og plantearter, som er optaget på Habitatdirektivets bilag II og IV eller på Fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, som er fredede i Danmark, eller som er optaget på rød- eller gullisten i Danmark.

Naturtyper

Områdets væsentligste naturtyper omfatter vandløb, delta, søer, moser, enge, heder, indlandsklitter, overdrev og egekrat.

Skjern Å er Danmarks største vandløb målt på vandføring, og må med sin helhed af store, uregulerede forløb i både hovedløb og de store tilløb betegnes som enestående i landet.

De fugtige heder (klokkelyngheder) og hedemoser/hængesække i blandt andet Lønborg Hede, Borris Hede og Albæk Mose er af national betydning.

Borris Hede rummer en af Danmarks absolut største forekomster af tør hede. De spredte egekrat i området er meget karakteristiske for Vestjylland.

Flora

Vandplanten *Vandranke*, som er opført som sårbar på den europæiske rødliste, findes med en ret stor forekomst i Sydlige Parallelkanal og herudover kun på omkring 10 andre lokaliteter i Danmark. Arten er afhængig af en fortsat grødeskæring.

Også den rødlistede vandplante *Flod-Klaseskærm* er en national ansvars-art for Danmark. Arten er vidt udbredt i Skjern Å-systemet, hvor den tilsyneladende trives fint. Nationalparken rummer også et meget stort indslag af rødlistede planter fra andre plantesamfund. Fra naturligt næringsfattige plantesamfund (hedemoser) kan nævnes *Fin Kæruld* (akut truet), *Liden Kæruld* (sårbar), *Kortsporet Blærerod* (sårbar) og *Langbladet Soldug* (sårbar). Fra de mere tørre hedesamfund kan nævnes *Cypres-Ulvefod* (sårbar), hybrididen mellem *Cypres-* og *Flad Ulvefod* (akut truet) og *Otteradet Ulvefod* (sjælden). Fra mose-, eng- og overdrevssamfund findes bl.a. *Bredbægret En-sian* (sårbar), *Mose-Vintergrøn* (sårbar), *Engblomme* (gullistet) og de nationale ansvars-arter *Nikkende* og *Opret Kobjælde*.

Insekter

Der er lokalt i Skjern Å-vandsystemet registreret helt op til 21 arter af vandløbsinsekter fra den danske rød- og gulliste på ét vandløbsstræk. Mange af disse indikerer rent vand og gode miljøforhold i det hele taget, og der er ingen tvivl om, at der er tale om meget fine forhold i dansk sammenhæng.

Grøn Kølleguldsmed regnes for truet på europæisk plan og er optaget på Habitatdirektivets bilag II og IV. I Danmark lever arten udbredt i Skjern-Å-systemet, men findes herudover kun i Karup Å og Gudenåen. Den er rødlistet som sjælden og fredet i Danmark.

Langt den overvejende del af verdensbestanden af slørvingen *Isoptena serricornis* lever i Danmark og her primært i vandløb i Vestjylland, hvor den er udbredt i Skjern Å-systemet og især i Omme Å. Arten er rødlistet som sårbar og national ansvars-art. Døgnfluen *Baetis calcaratus* (rødlistet som sårbar og national ansvars-art) er både herhjemme og på europæisk plan sjælden, og den danske bestand er så vidt vides den eneste i Vesteuropa.

I nationalparkområdet er registreret syv arter af rødlistede dagsommerfugle, herunder de akut truede arter *Moseperlemorsommerfugl*, *Moserandøje* og *Markperlemorsommerfugl*.

Fisk

Af de i alt 43 danske arter af ferskvandsfisk er 31 registreret i Skjern Å-systemet, heraf er de 23 regelmæssigt forekommende.

Skjern Å er mest kendt for bestanden af *Laks*. Der er sandsynligvis tale om landets største bestand af genetisk oprindelige laks, og Skjern Å er muligvis det eneste sted, hvor laksen bestandsmæssigt lever indenfor sikre grænser. Arten er rødlistet som akut truet, og den er optaget på Habitatdirektivets bilag II.

Desuden kan nævnes de rødlistede *Finnestribet Ferskvandsulk*, som i Danmark kun forekommer naturligt i Skjern Å-systemet, og laksefisken *Stalling*, som naturligt kun forekommer i de vestjyske vandløbssystemer, og som ligeledes er udbredt i Skjern Å med tilløb.

Endelig bør fremhæves *Hav-*, *Flod-* og *Bæklampret*, som er optaget på Habitatdirektivets bilag II. Hvor *Bæklampret* er almindelig i Danmark, er *Hav-* og *Flodlampret* mere sjældne.

Fugle

Skjern Enge er blevet et af landets vigtigste yngleområder for en række vandfuglearter. Ud af 31 registrerede ynglearter står syv på listen over truede eller sårbare arter.

Blandt de fugle, der er begyndt at yngle i området efter genopretningen af åen er: *Klyde*, *Stor Præstekrave*, *Dobbeltbekkasin* og *Rødben*. Den sjældne *Plettet Rørvagtel* er også kommet til, og dens fløjt kan næsten hvert år høres fra sumpene. Også den store, sjældne *Rørdrum* er også kommet til og kan nu høres paukende i rørene. En ny art der yngler i området er *Skestorken*.

Borris Hede er landets vigtigste hedefuglelokalitet. En række sjældne fugle yngler her, som fx *Stor Regnspejl*, *Stor Tornskade*, *Tinksmed*, *Vendehals*, *Krikand* og landets sidste par af hedens tidligere karakterfugl, *Hjejlen*. Hedefuglenes ynglesucces er begrænset af hedebrande om foråret på grund af fosforgranater.

Foruden yngleforekomsterne har nationalparkområdet også stor værdi for trækkende vandfugle, som raster og fouragerer i området. Især Skjern Enge har stor betydning for en lang række vadefugle, ænder og gæs mv. Den sjældne *Pomeransfugl* ses ingen andre steder i Europa i så store tal som under forårstrækket i Vestjylland, hvor Skjern Enge er den absolut vigtigste lokalitet.

Pattedyr

Blandt pattedyrene i nationalparkområdet er især *Odderen* bemærkelsesværdig. Arten er rødlistet som sårbar både på dansk og europæisk plan, og den er optaget på Habitatdirektivets bilag II og IV. Arten er nu vidt udbredt i Skjern-Å systemet. På Borris Hede ses en stigende, fast stamme af *Kronvildt*, og her findes også en af landets største bestande af *Råvildt* og en god bestand af *Grævling*.

Generelt er de lysåbne naturtyper (enge, overdrev og heder) og tilhørende arter truet af tilgroning og manglende spredningsmuligheder. Det gælder især de arealer, der alene er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, hvor der ikke er plejepligt. Desuden udgør gyvel en trussel på flere af de tørre heder.

De næringsfattige naturtyper (tørre heder, fugtige heder og hedemoser) er truet af øget næringsstofftilførsel. Det gælder især mindre arealer, der er omgivet af intensiv husdyrproduktion.

3.3. Kulturarv

Områdets kulturarv er karakteriseret ved stor mangfoldighed og mange typer af miljøer og spor. Ådalen med dens tilløb er et naturgrundlag, der fortæller om livsgrundlaget for befolkningen i området.

I Skjern Å systemet findes landets mest omfattende engvandingssanlæg, og flere af anlæggene er velbevarede. De indgreb og ændringer der har været i å-systemet giver betydningsfulde muligheder for at sammenligne forskellige tiders landbrugsdrift og naturbevarelse og naturpleje.

Områdets kulturliv afspejler sig med kirker, missionshuse, skoler og forsamlingshuse. På langs af åen er der en bosætning, der er typisk for de vestjyske ådale, og der findes bebyggelsesspor helt tilbage fra oldtiden til i dag, hvor man finder enkeltgårde på række, herregårde, husmandsbrug, landsbyer og købstad.

Samfærdsel og transport over åen siden oldtiden kommer til udtryk via spor af vadesteder, veje og broanlæg. Især er området mellem Tarm og Skjern et eksempel på et meget velbevaret kommunikationslandskab. Her kan man se, hvordan man har krydset åen siden Middelalderen og krydser den i dag. Sporene strækker sig ind i baglandet med rækker af gravhøje og rester af gamle vejsystemer.

Udnyttelse af energikilder i området har også mange spor. Brugen af vand er illustreret af vandmøller, der fx blev brugt til at male mel og senere til f.eks. at drive tekstilindustrielle maskiner som ved Classonsborg. Flere brunkulslejre findes i området og plantagerne vidner om produktion af brænde og trækul. Brugen af området bærer også præg af tidligere tiders skovrydning, opdyrkning og overgræsning, som medførte fremme af hederne. Efterfølgende er dele af hederne udlagt til plantager for at producere brænde, kul og tømmer.

Fiskeri og fiskeopdræt er et andet tema for området, hvor især den nedre del af Skjern ådalen har haft stor betydning for fiskeri (laks og ørreder) og jagt på oddere og fugle. Dambrugene har også haft stor betydning for lokalområdets erhvervsliv. I dag spiller lystfiskeriet en stor rolle og opdræt af den oprindelige laksestamme har særlig betydning.

Der forventes ingen direkte forringelse af de kulturhistoriske værdier i området, hvis der følges et 0 alternativ uden nationalpark. Der kan dog være en generel risiko for at

enkelte miljøer, helheder eller enkeltelementer kan blive mindre synlig i landskabet eller forsvinde. Det kan fx skyldes tilgroning, manglende pleje og viden om kulturhistorien eller manglende økonomiske ressourcer til vedligeholdelse.

3.4. Befolkning og friluftsliv

Generelt findes der et mangfoldigt og varieret udbud af friluftsmuligheder og publikumsfaciliteter i det kommende nationalparkområde. Det gælder især i Naturområdet Skjern Enge og i området ved Bundsbæk Mølle, hvor der er gode adgangsforhold, anlagt omfattende stisystemer, og hvor der er etableret en række forskellige publikums- og formidlingsfaciliteter.

Der findes flere besøgssteder og naturcentre i området. Ringkøbing-Skjern Museum har som økomuseum en række bemandede besøgssteder, herunder Dejbjerg Jernalder og Bundsbæk Mølle. Ved Skjern Enge har Ringkøbing-Skjern Museum Provstgårds Hus ved Pumpestation Nord, og Naturstyrelsen har to ubemandede naturcentre - Naturcenter Skjern Enge ved Skjern Å's sydlige udløb og Naturcenter Skjern Å ved Albæk - samt to infohuse i området. I nationalparkområdet beliggende i Herning Kommune er der formidling i Skarrild, ved tjæreovnene i Hesselvig Plantage og i hjemstavns huset i Arnborg.

Der tilbydes en række offentlige ture og naturvejleder-arrangementer i området af Naturstyrelsen, Ringkøbing-Skjern Museum, Herning Kommune og organisationer m.fl.. Der er især stor søgning til Naturområdet Skjern Enge, hvor udbuddet af ture og undervisningsforløb med naturvejledere koordineres i et samarbejde mellem Naturstyrelsen og Ringkøbing-Skjern Museum.

Drivvejen og North Trail - ruten går igennem nationalparken ad etablerede stier og offentlige veje. På grund af nationalparkens facon og på grund af, at størsteparten af området er landbrugslandskab er tilgængeligheden og stisystemet til cyklende, gående og ridende ikke optimal. Undersøgelingsprojektet anbefaler, at der etableres stisystemer, der binder nationalparkens forskellige dele sammen, og afmærkede ruter så det bliver muligt at cykle, gå og ride i store dele af nationalparken.

Der er mulighed for sejlads med motor (kun mellem Pumpestation Nord og Ringkøbing Fjord) og uden motor i Skjern Å. Der findes kanoudelejning ved Rørbæk Sø, i Brande og Skarrild. Fra Borris til Ringkøbing Fjord er sejlads i kano og kajak i Skjern Å frit fra 16. juni til 28./29. februar. På strækningen opstrøms Borris er sejladsen mere restriktiv. Flere steder langs åen er der overnatningspladser med bl.a. shelters og ophalerpladser til kanoer og kajakker.

I den vestlige del af Skjern Enge er der etableret fugletårne, så de besøgende kan få den bedst mulige oplevelse af det rige fugleliv uden at forstyrre.

Der er et omfattende lystfiskeri efter især laks og havørred i Skjern Å. Jagt er generelt tilladt på nationalparkens private arealer samt i begrænset omfang på statens arealer.

Det forventes ingen eller kun mindre forbedringer af de friluftsmæssige muligheder i området, hvis området ikke bliver nationalpark.

3.5. Erhverv

Området har generelt en bosætningsstruktur, der er karakteristisk for yderområder, og som sætter rammer for områdets erhverv. Det omfatter bl.a. en negativ nettotilflytning, relativt lavt uddannelsesniveau og problemer med at tiltrække veluddannet arbejdskraft.

Landbrugsarealet inden for nationalparken omfatter knap ca. 11.000 ha, som helt overvejende er privatejet. Landbruget er domineret af husdyrproduktion og er dermed generelt meget afhængig af landbrugsjorden i forbindelse med opfyldelse af harmonikrav.

Landbruget er et væsentligt erhverv i det vestjyske område. Beskæftigelsen har været faldende de sidste årtier samtidigt med at produktionen er fastholdt. Det er i undersøgelsesprojektet (2005) antaget, at omfanget af dyrket landbrugsjord i nationalparkområdet vil falde med 10 % over de næste 20 år som følge af den generelle udvikling. Der forventes et tilsvarende fald i husdyrproduktionen samt at sammensætningen af husdyr ændres i retning af flere svin.

Landbrugsarealer ud mod Ringkøbing Fjord er beskyttet mod oversvømmelse af fjorddiger. Oprettelsen af nationalparken ændrer ikke på de nuværende regler om vedligeholdelse, udvidelse m.m. af digerne.

Skovbrugsarealet inden for nationalparken omfatter ca. 3.000 ha, hvoraf størstedelen er privatejet. Skovarealet består helt overvejende af nåletræsplantager og er koncentreret omkring området syd for Hoven, Dejbjerg-området og strækningen mellem Sdr. Felding og Arnborg. Beskæftigelsen inden for skovbruget er beskeden.

Turisterhvervet er et vigtigt erhverv ca. 3.1 mio overnatninger i området (ifølge særkørsel fra Danmarks Statistik for Turistgruppen Vestjylland 2009), og hvor antallet af arbejdspladser inden for turisterhvervet spiller en stigende rolle. Området besøges skønsmæssigt af 100.000 årligt, hvoraf 30 % er danske eller udenlandske turister. Det

forventes i undersøgelsesprojektet, at besøgstallet vil forblive konstant uden en nationalpark.

4. Relevante beskyttelsesmål

I nationalparkområdet gælder på nuværende tidspunkt flere nationale og internationale regler og bestemmelser vedrørende dyre- og plantelivet, og en kommende nationalparkplan vil derfor være underlagt disse.

4.1. EU's habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiver

Ca. 35 % af området er udpeget som Habitat- eller Fuglebeskyttelsesområder (Natura 2000-områder). Konkret er der tale om følgende områder:

- Borris Hede (Habitatområde nr. H60 og Fuglebeskyttelsesområde nr. F37)
- Ringkøbing Fjord (Fuglebeskyttelsesområde nr. F43 og Habitatområde nr. H62)
- Lønborg Hede (Habitatområde nr. H196)
- Skjern Å (Fuglebeskyttelsesområde nr. F43 for så vidt angår delta og nedre del af Skjern Enge og Habitatområde nr. H61)

Ringkøbing Fjord, herunder Skjern Å-deltaet, er desuden udpeget som Ramsar-område, dvs. et vådområde af international betydning. Beskyttelsesmålene er samtidigt dækket ved udpegningen som fuglebeskyttelsesområde.

Natura 2000-planer

For Natura 2000-områderne vil der blive udarbejdet en særlig Natura 2000-plan med målsætninger, indsatsprogrammer og kommunale/statslige handleplaner for at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper, som det enkelte område er udpeget for.

Nationalparkplanen må ikke stride mod Direktiverne og Natura 2000-planen, men nationalparkbestyrelsen kan godt opstille et højere kvalitets- og beskyttelsesniveau end det, der bliver gældende i Natura 2000-planen.

Nationalparkplanen kan endvidere være med til at styrke Natura 2000-planen ved en indsats i tilgrænsende områder, ved etablering af korridorer eller ved at styrke andre naturtyper og arter end dem, der er omfattet af Natura 2000-planen.

4.2 Vandrammedirektivet

Nationalparken ligger i Vanddistrikt 1. Jylland og Fyn, Hovedvandopland 1.8 Ringkøbing Fjord.

Vandplaner

Der skal udarbejdes vandplaner for hvert hovedvandopland. Vandplanerne skal sikre, at søer, vandløb, kystvande og grundvandsforekomster opfylder miljømålet 'god økologisk tilstand' inden år 2015.

Nationalparkplanen må ikke stride mod Vandrammedirektivet og vandplanen, men der kan godt opstilles et højere kvalitets- og beskyttelsesniveau end for vandplanen.

Nationalparkplanen kan endvidere være med til at styrke vandplanerne gennem f.eks. naturgenopretningsprojekter og ekstensivering af driften på dyrkede arealer.

4.3 Fredninger

Ca. 11 % af området er fredet. De største fredninger omfatter dele af Borris Hede (1.803 ha) fredet ved deklARATION af 1903, Lønborg Hede (347 ha) og Dejbjerg Hede (127 ha). Fredningerne har bl.a. til formål at bevare den oprindelige vestjydske hede.

De gældende fredningsbestemmelser vil skulle respekteres i arbejdet med nationalparkens udvikling.

4.4 Skjern Å Naturprojekt

Skjern Å Naturprojekt omfatter ca. 2.200 ha i nedre del af Skjern Å og er gennemført ved en særlig anlægslov i perioden 1998-2003, jf. lovbekendtgørelse 812 af 21. juni 2007. Der er i medfør af anlægsloven udstedt en bekendtgørelse om offentlighedens adgang og rekreative brug af Naturområdet Skjern Enge, jf. bekendtgørelse 1688 af 14. december 2006.

I nationalparkplanen og det fremtidige arbejde omkring nationalparkens udvikling skal anlægsloven og bekendtgørelsen om den rekreative anvendelse respekteres.

4.5. Generelt beskyttede naturtyper (§ 3-områder)

Ca. 31 % af området er omfattet af naturbeskyttelseslovens regler om generelt beskyttede naturtyper (§ 3-områder). En stor del af § 3-områderne omfatter hede og ferske enge.

§ 3-områderne er beskyttet mod ændringer i den nuværende tilstand og denne beskyttelse skal respekteres i arbejdet med nationalparkens udvikling.

5. Nationalparkens indvirkning på miljøet

I det følgende beskrives nationalparkens indvirkning på miljøet.

Udkastet til bekendtgørelse om Nationalpark Skjern Å fastlægger en række overordnede målsætninger for nationalparkens udvikling, herunder målsætninger for de definerede miljøparametre: 1) geologi og landskab, 2) naturværdier, 3) kulturarv, 4) befolkning og friluftsliv samt 5) erhverv.

Det bliver den kommende nationalparkbestyrelses opgave at udarbejde en nationalparkplan og i denne at opstille mål og handlingsplaner for nationalparkens fremtidige udvikling.

Nationalparkplanen vil skulle bygge på rapporten fra Undersøgelserprojekt Nationalpark Skjern Å. Undersøgelserprojektet indeholder en række konkrete forslag til styrkelse af landskabet, naturen, de kulturhistoriske værdier, friluftsliv, erhverv, formidling og turisme. Der tages i det følgende udgangspunkt i disse forslag i forhold til de fem udvalgte miljøparametre.

5.1. Geologi og landskab

Med udkastet til bekendtgørelse om Nationalpark Skjern Å er følgende overordnede målsætning fastlagt:

- at nationalparkens karaktergivende landskabselementer, herunder delta, ådale og heder, skal bevares og synliggøres.

Ringkøbing-Skjern og Herning kommuner skal i sin planlægning følge reglerne for de internationale naturbeskyttelsesområder. Kommunerne skal desuden følge nogle supplerende regler for luftledninger og høje, tekniske anlæg som f.eks. vindmøller, master og lignende, for at sikre en række hensyn til natur, landskab og kulturmiljø.

Det forventes, at der med oprettelsen af nationalparken vil ske en styrkelse af områdets geologiske og landskabelige værdier. I Undersøgelserprojektets afsluttende samlerapport (august 2005) er der fx peget på behovet for drift og pleje af landbrugs- og naturarealer for at gøre udsigter og terrænformer synlige i landskabet.

5.2. Naturværdier

Det er bl.a. et formål med nationalparken at styrke naturværdierne og skabe større sammenhængende naturområder.

Med udkastet til bekendtgørelse fastlægges følgende overordnede målsætninger for, hvordan naturværdierne kan bevares og styrkes:

- De væsentligste naturtyper og levesteder for sjældne dyr og planter som vandløb, delta, søer, moser, enge, heder, indlandsklitter, overdrev og egekrat skal bevares, og deres udbredelse, kvalitet og mangfoldighed styrkes. De skal beskyttes mod tilgroning, afvanding, eutrofiering, invasive arter m.v. og udvikles til at blive bæredygtige og dynamiske økosystemer med naturlig vandbalance m.v..
- Der skal skabes større sammenhæng mellem nationalparkens naturområder og landskaber, herunder især ådals- og hedelandskaber samt skov. Områdernes biologiske og landskabelige samspil med fjorden skal styrkes.
- Skove og plantager søges omlagt til lysåbne og naturnært drevne skove domineret af naturligt hjemmehørende træarter og buske med særlig styrkelse af naturværdierne, og områder med naturskov skal søges bevaret som urørt skov.

Det vurderes, at der med oprettelsen af nationalparken vil ske en styrkelse af naturværdierne i området.

Nationalparkbestyrelsen kan fx gennem frivillige aftaler arbejde for at landbrugsarealer omlægges til vedvarende græs, så eutrofiering vil formindskes. Bestyrelsen kan også arbejde for, at heder, enge og overdrev forbindes og at skove og plantager får en større andel af løvskov og lysåbne naturtyper. For Natura 2000-områder i nationalparken kan der blive bedre vilkår for de konkrete naturtyper og arter, der allerede skal sikres med en gunstig bevaringsstatus (jf. miljømålsloven).

En nationalpark vil tiltrække flere besøgende ud i naturen. Det kan have en negativ konsekvens med slitage på naturen, og for de fuglearter, der let bliver forstyrret, kan der ske en øget negativ påvirkning. Bestyrelsen kan dog gennem etablering af stisystemer, udsigtspunkter/tårne m.m. samt formidling via skilte, infotavler m.v. sikre, at besøg sker i robuste områder.

5.3 Kulturarv

Det er bl.a. et formål med oprettelsen af Nationalpark Skjern Å at bevare og styrke nationalparkens kulturhistoriske værdier.

Med udkastet til bekendtgørelse fastsættes følgende overordnede målsætninger om kulturarven:

- At kulturmiljøer og kulturhistoriske helheder og enkeltelementer, der fortæller om brugen af Skjern Ådal skal bevares, synliggøres og gøres tilgængelige. Især brug, regulering og opstemning af vandløb og enge, energikilder gennem tiden, fiskeri og fiskeopdræt, hedens historie samt bosætning og samfærdsel langs og på tværs af åen. Viden om de nævnte miljøer, helheder og enkeltelementer skal udbygges.

- Formidling og naturvejledning af natur, kulturhistorie, friluftsliv og landbrug skal styrkes og koordineres i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og etablering af aktiviteter, servicefunktioner og faciliteter.

Det vurderes, at oprettelsen som nationalpark kan føre til en styrkelse af de kulturhistoriske værdier.

Nationalparkbestyrelsen kan fx bidrage til synliggørelse og en øget forståelse for og formidling af de kulturhistoriske værdier, herunder regulering og opstemning af vandløb, samfærdsel og transport og brugen af energikilder i nationalparken. Bestyrelsen kan også arbejde på at pleje kulturhistoriske miljøer ved eksempelvis at rydde træer og buske eller renovere værdifulde bygninger, ligesom bestyrelsen kan arbejde for at indgå frivillige aftaler med lodsejere om adgang til kulturmiljøer og spor.

Flere af de kulturhistoriske spor er knyttet til brugen, opstemningen og reguleringen af vandløb og enge. Bevarelsen af spor som fx Skjern Å Nørrekanalen og det resterende landvindingslandskab ved Skjern Å vil ikke nødvendigvis være foreneligt med gennemførelse af større naturgenopretninger og vil kræve en afvejning og sammenlægning af interesserne natur og kulturhistorie.

5.4 Befolkning og friluftsliv

Det er bl.a. et formål med oprettelsen af Nationalpark Skjern Å at styrke mulighederne for friluftsliv og naturoplevelser.

Med udkastet til bekendtgørelsen fastsættes følgende overordnede målsætninger:

- Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag og i samarbejde med lodsejere, lokalbefolkning og turisterhvervet.
- Sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrende færdsel og ophold gennem planlægning af formidling og faciliteter for friluftslivet.
- Formidling og naturvejledning af natur, kulturhistorie, friluftsliv og landbrug skal styrkes og koordineres i samarbejde med lokale aktører gennem udbygning og etablering af aktiviteter, servicefunktioner og faciliteter.

Det vurderes, at der med oprettelsen af Nationalpark Skjern Å vil ske en styrkelse af mulighederne for friluftsliv og naturoplevelser.

Nationalparkbestyrelsen kan bl.a. arbejde for i samarbejde med lodsejerne at etablere sammenhængende stisystemer i området, så parkens forskellige naturområder og eksisterende stiforløb forbindes og de sårbare naturområder beskyttes mod slidtage, forstyrrende ophold og færdsel ved at stierne lægges udenom. Udøvelsen af friluftsliv vil

kunne styrkes gennem bedre tilgængelighed til de eksisterende publikumsfaciliteter og til alle dele af nationalparken for borgere og turister – også ældre og handicappede.

Nationalparkbestyrelsen kan fx etablere publikumsfaciliteter for at styrke de natur- og kulturhistoriske oplevelser og friluftslivet især på arealer i agerlandet, i skove, plantager og naturområder, hvor mulighederne er til stede, men endnu ikke er udbygget.

Nationalparkbestyrelsen kan arbejde for, at der etableres et nationalparkcenter, som kan informere de besøgende om nationalparken, friluftsmulighederne og være bindeled til en eventuel forskning. Formidlingen kan udbygges og styrkes gennem udvikling af tilbud og fælles koordinering mellem de udøvende aktører gennem naturvejledning, naturskoleundervisning, udstillinger, foldere, hæfter og elektronisk formidling.

Nationalparken vil efter al sandsynlighed medføre en stigning i antallet af besøgende i området, hvilket vil resultere i større trafik, mere slidtage omkring populære besøgsområder, større krav til service og større vedligeholdelsesudgifter af arealer og faciliteter.

5.5 Erhverv

Det er bl.a. et formål med oprettelsen af Nationalpark Skjern Å at støtte en udvikling til gavn for lokalsamfundet, herunder erhvervslivet.

Der er i forbindelse med Undersøgelingsprojektet Nationalpark Skjern Å gennemført en samfundsøkonomisk analyse, som er refereret nedenfor. Det skal bemærkes, at analysen er baseret på et meget begrænset datagrundlag, og at vurderingen bygger på overordnede og usikre skøn.

For landbrugserhvervet er det forudsat, at ca. halvdelen af det intensivt dyrkede landbrugsareal omlægges til miljøvenligt landbrug gennem frivillige aftaler. Omkostningen er ved fuld omlægning beregnet til ca. 19 mio. kr. årligt. Det vil ikke få erhvervsøkonomiske konsekvenser for den enkelte lodsejer, da denne kompenseres i forhold til den konkrete aftale. Omlægningen vil betyde en nedgang på 390 jobs indenfor landbruget og dets afledte erhverv. Det antages, at en væsentlig del af jobstyrken vil have fundet beskæftigelse andetsteds indenfor en 10-årig periode.

Det vurderes ikke, at nationalparken vil få erhvervsøkonomiske eller beskæftigelsesmæssige konsekvenser for skovbruget. Der kan imødeses et større publikumsbesøg i de private skove og plantager, men det forventes, at evt. problemer med affald, slidta-

ge og forstyrrelse kan løses gennem planlægning og indgåelse af aftaler med nationalparkbestyrelsen.

For turisterhvervet er der forudsat en stigning i antallet af besøgende på 200.000 (svarende til 200 %), som vil komme det lokale erhvervsliv såvel som lokalsamfundet som helhed til gode. Bl.a. hotel- og restaurationsbranchen vil profitere af en stigning i turismen. Den erhvervsøkonomiske gevinst er beregnet til 24 mio. kr. årligt, når den fulde effekt er slået igennem. Stigningen forudsætter investeringer indenfor friluftsliv (85 mio. kr.), naturforvaltning (30 mio. kr.), kulturbevaring (10 mio. kr.) og markedsføring (55 mio. kr.).

6. Planlagte foranstaltninger

Der er med udkast til bekendtgørelsen fastsat følgende overordnede målsætninger, som vil have karakter af rammer for nationalparkens udvikling:

- Sårbare naturområder skal beskyttes mod slitage og forstyrrende færdsel og ophold gennem planlægning af formidling og faciliteter for friluftslivet
- Udviklingen af friluftsliv og turisme skal ske på et bæredygtigt grundlag og i samarbejde med lodsejere, lokalbefolkning og turisterhvervet

Målsætningerne skal sikre, at natur, plante- og dyreliv bliver beskyttet mod de negative konsekvenser, som et øget antal besøgende kan bevirke.

Der fastlægges endvidere nogle rammer for kommunernes planlægning for at sikre, at målsætningerne for nationalparkens udvikling ikke forhindres.

7. Overvågning

Med udkast til bekendtgørelse for Nationalpark Skjern Å er der fastsat en overordnet målsætning om, at nationalparkens udvikling skal følges og evalueres.

Nationalparkens bestyrelse skal revidere nationalparkplanen hvert 6. år. Revisionen bør koordineres med Natura 2000 planlægningen, så revisionen senest finder sted to år efter, at Natura 2000 planen er vedtaget eller revideret. I forbindelse med revisionen skal bestyrelsen udarbejde en redegørelse og evaluering af de opnåede resultater i forhold til bekendtgørelsens formål og målsætninger.

Nationalparkens bestyrelse har en vigtig opgave i at følge nationalparkens udvikling og løbende tage stilling til, om de ønskede resultater opnås. Dette vil ske med ud-

gangspunkt i data fra det nationale overvågningsprogram for vand og natur (NOVA-NA), besøgstal fra turistbranchen m.m. Bestyrelsen kan derudover gennemføre supplerende undersøgelser og overvågning.

Naturstyrelsen, Landsdel Nord vil få til opgave at sikre, at kommuneplanlægningen ikke strider mod bekendtgørelsens regler om kommunens planlægning i nationalparken, ligesom miljøcentret også skal sikre de overordnede interesser i området.